

Luovien alojen

OSAAMISEN MUOTOILU

JOTPA - OSAAMISEN MUOTOILU SELVITYSTYÖ

Tämän selvitystyön tavoitteena on ollut kartoittaa Lapin alueen kulttuuri- ja tapahtumalan toimijoiden määrää, työllisyystilanteita, nykytilaa sekä itsensä työllistämiseen ja uralla etenemiseen liittyviä sekä ammatillisia täydennyskoulutus- ja osaamistarpeita. Selvitystyötä varten on haastateltu alan toimijoita, verkostotoimijoita ja muita teemaan liittyviä asiantuntijoita (mm. Te-palvelut). Yhteensä haastatteluja tehtiin yhdeksän. Lisäksi perehdyttiin alueen työllisyystilanteisiin ja muihin aiheeseen liittyviin julkaisuihin. Tämä selvitystyö on tehty osana Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen (JOTPA) Osaamisen muotoilu kulttuuri- ja tapahtuma-alalla –pilottiohjelma -hanketta.

Luovat alat murroksessa – taustaa selvitystyölle

Luovat alat muodostavat alle 4% Suomen bruttokansantuotteesta, joka on huomattavasti vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Sanna Marinin hallitusohjelmassa yhdeksi kehittämisen kärjeksi nostettiin luovien alojen edistäminen, jonka johdosta vuonna 2020 julkaistiin Luovan talouden tiekartta. Luovan talouden tiekartassa taide- ja kulttuuripalvelut on määritelty yhdeksi luovan talouden kasvun ja kehittymisen tarkastelukohteeksi. Taide- ja kulttuuripalvelut sisältävät mm. esitykset, tapahtumat ja elämykset esittävän taiteen, festivaalien, tapahtumien ja kulttuuriympäristöjen tuottamat palvelut. Näiden katsotaan lisäävän alueiden elinvoimaisuutta ja houkuttelevuutta sekä auttavan alueen identiteetin rakentamisessa. (Tarjanne, 2020.)

Luova ala työllistää useita ihmisiä valtakunnallisesti. Esimerkiksi vuonna 2019 kulttuuriala työllisti 120 000 henkilöä 18 000 yrityksessä, joiden liikevaihto oli 13,4 miljardia euroa (Suomen taiteilijaseura, 2021a; Teosto). Teoston mukaan toimiala on kolme kertaa suurempi kuin maatalous ja 28% työvoimasta työskentelee yrittäjänä. 82% koko toimialan työntekijöistä on korkeakoulututkinnon suorittaneita. (Teosto.) Koronakriisin myötä monen kulttuuri- ja tapahtuma-alan toimijan toimeentulo vähentyi merkittävästi. Esimerkiksi kuvataiteen kentän tulonmenetykset olivat koronavuosina 2020-2021 noin 25 miljoonaa euroa (Suomen taiteilijaseura, 2021b), kun puolestaan teatterin, tanssin ja sirkuksen freelancereiden menetykset olivat 32 miljoonaa euroa (Teme, 2021). Kulttuuriala sai hallitukselta vuonna 2021 yli 200 miljoonan tukipaketin, jonka tarkoituksena oli tukea freelancereita, yhteisöjä, yrityksiä, taidelaitoksia ja tapahtuma toiminnan uudelleenkäynnistämisessä ja tukea työllistymisessä ja kasvussa (Aura, 2021). Koronakriisillä oli selkeät vaikutukset myös Lapin alueen luovan alan toimijoille. Lapin matkailun taantuma yhdessä kokoontumisrajoitusten kanssa on vaikeuttanut suuresti alojen toimijoiden - sekä yrittäjien että freelancereiden ja palkansaajien - työllistymismahdollisuuksiin.

Työllistyminen ja työmarkkinat

Selvitystyön perusteella voidaan todeta, että luovien alojen toimijoiden toimeentulo koostuu useista eri lähteistä. Useasti luovan alan toimijat ovat osa-aikatöissä luovan alan ulkopuolella, esimerkiksi kaupan alalla, opetustehtävissä, matkailualalla tai

yhdistyksissä. Lapissa on kuitenkin myös heitäkin, jotka ovat pitkään työllistäneet itseään luovalla alalla. He työskentelevät täyspäiväisesti yrittäjänä, kevytyrittäjänä tai työntekijänä luovalla alalla. Useilla heistä on oma toiminimi toisenlaisen luovan työn tekemiseen.

Osa luovan alan toimijoista on myös työttömänä. Helmikuussa 2023 Lapin alueella oli yhteensä 275 työtöntä luovan alan toimijaa. Osa heistä saattaa kuitenkin työskennellä yksittäisissä keikkatöissä työttömän statuksella. Haastateltavat kokivat työttömäksi siirtymisen haasteelliseksi erityisesti työnhakuvelvoitteen vuoksi. Haastateltavat totesivat tekevänsä mieluusti erilaisia keikkatöitä myös oman alan ulkopuolelta toimeentulon takaamiseksi.

Kaikki haastateltavista kuitenkin toivoisivat saavansa kokopäiväisen, tai edes 75 % työn joko luovalta tai itselle tutulta muulta alalta (esim. opettajuus, projektiluontoiset työt). Tällainen mahdollisuus antaisi sekä henkistä että taloudellista turvaa, mutta jättäisi aikaa myös luovalle työlle. Osa myös yrittäjäyys houkuttelee, mutta osa kokee sen haasteelliseksi jatkuvasti muuttuvien käytänteiden vuoksi.

Yhdeksi työllistymisen tavaksi nähdään myös palkkatuet ja työkokeilumahdollisuudet. Eräs haastateltavista kertoi käyttäneensä usein työkokeilun asiakkaita ja olleensa tyytyväinen palveluun. Tätä kautta myös työkokeilussa olevat saavat tarvitsemaansa työkokemusta ja merkinnän CV:hen.

Luovilla aloilla työllistyminen ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, että siitä saadaan palkkaa vaan palkkio voi olla jotain muuta kuin rahallinen korvaus. Haastatteluista kävi myös ilmi, että alalla on ns. palkkakuoppa, eli luovien alojen toimijat eivät kovin helposti saa työstään ansaitsemaansa korvausta. Tämä koskee erityisesti kuvataiteilijoita, mutta myös useilla muilla luovan alan toimijoilla on sama tilanne. Kuten aiemmin mainittiin, usea toimija työskentelee luovan alan lisäksi osa-aikaisesti muulla alalla, esimerkiksi kaupoissa, jotta pystyvät rahoittamaan kokonaan oman luovan toimintansa.

Työn ominaispiirteet, mahdollisuudet ja haasteet

Moni haastateltavista kaipaa säännöllisyyttä ja säännöllisempiä työaikoja, jotka mahdollistaisivat työn ja perheen paremman yhteensovittamisen. Välillä työt ovat niin kokonaisvaltaisia, että vievät suurimman osan arjesta, kun taas välillä on kausia, jolloin työtä ei välttämättä ole niin paljon. Työnteko luovalla alalla onkin välillä ennakoimatonta eikä välttämättä tiedetä mitä edes seuraavana päivänä tapahtuu. Eräs haastateltavista totesi, että hän on useasti laittanut kalenteriin päiviä itselleen omaa taiteellista työtä varten, mutta joutunut käyttämään ne esimerkiksi tarjouspyyntöjen tai muiden työkeikkojen toteuttamiseen. Lisäksi esimerkiksi perhepiirissä tapahtuvat tilanteet tuovat omia aikataulullisia haasteita esimerkiksi tilaustöiden tekemiseen. Eräällä haastateltavalla oli kiinnostusta tehdä enemmän tilaustöitä, mutta elämän yllättävyyden takia hän ei ole vielä uskaltanut luvata asiakkaille tiettyjä toimitusaikoja.

Työn repaleisuus ja ennakoimattomuus onkin haaste monelle luovan alan toimijalle. Repaleisuudesta kärsii haastattelujen perusteella sekä perhe että oma henkinen jaksaminen. Näin ei kuitenkaan ole kaikkien kohdalla, vaan osalle toimijoista repaleisuus on kuitenkin elämän suola ja pitää mielen virkeänä. Haastatteluista tuli ilmi, että luovan alan toimijoilla intressi tehdä töitä omalla tavallaan. Raha ei myöskään toimi motivaatiotekijänä tekemiselle, vaan mieluiten arvostetaan omaa vapautta tehdä ja toimia, sekä toteuttaa itseään. Lisäksi toimijoille on tärkeää päästä tekemään oman ammattitaidon ja erikoistumisen alaisia töitä, vaikka toimeentuloa joutuukin tekemään useasta eri lähteestä.

Viime vuodet eivät ole päästäneet myöskään luovan alan toimijoita helpolla, todettiin lähes kaikissa haastatteluissa. Erityisesti korona-aika ajoi usean toimijan ahtaalle ja ajattelemaan omaa uraa ja toimeentuloaan uudelleen. Lisäksi suhdannevaihtelut ovat pakottaneet pohtimaan toisenlaisia tapoja tarjota palveluitaan, sillä kaikki kuluttajat eivät ole enää välttämättä valmiita kuluttamaan kulttuuripalveluihin samalla tavalla rahaa kuin aiemmin. Erään haastateltavan mukaan taiteesta on kuitenkin kiinnostuttu entistä enemmän. Lisäksi messu- ja tapahtumatoiminnan käynnistyessä koronan jälkeen, on monen luovan toimijan toimeentulo ja työllisyystilanne helpottanut.

Osaamisen tunnistaminen tärkeää

Työ luovalla alalla, kuten myös monella muullakin alalla, on muuttunut viime vuosina entistä hektisemmäksi ja työltä vaaditaan aiempaa enemmän. Lisäksi luovan alan ammattilaisen oletetaan pystyvän tekemään kaikkea mahdollista. Haastatteluista kävi ilmi, että ulkopuoliset toimijat eivät välttämättä ymmärrä kentän laajuutta tai millaisissa tehtävissä luovan alan toimijat voivat työskennellä. Esimerkiksi graafisella suunnittelijalla ei aina ole tapahtumiin liittyvää osaamista, mutta silti hänen saatetaan olettaa osaavan tällaisia asioita, koska hän on luovan alan toimija. Usein on myös niin, että vaativammasta työstä ei esimerkiksi työn tilaaja ole valmis maksamaan enemmän tai hinta katsotaan liian korkeaksi, koska ei välttämättä ymmärretä mitä työ vaatii.

Ymmärryksen kasvattaminen vaatii aktiivisempaa vuoropuhelua työelämän kanssa ja luovien alojen toimijoiden oman osaamisen parempaa sanoittamista. Myös luovan talouden tiekartassa todetaan, että luovan alan yritykset kärsivät työntekijäpulasta, kun taas samalla luovan alan opiskelijat eivät tunnista välttämättä omaa potentiaaliaan tai omia mahdollisuuksiaan. Tämä tarkoittaa sitä, että luovien alojen opiskelijat eivät välttämättä tunnista omaa osaamistaan. (Tarjanne, 2020.)

Haastateltavat mainitsivat, että kun oma tunnettuus tietyn alan toimijana on kasvanut niin asiakkaat myös osaavat paremmin löytää heidän palveluidensa ääreen. Tällä on suora vaikutus työllistymiseen ja toimeentuloon. Oman osaamisen sanoittaminen ja esille tuominen vaatii kuitenkin jatkuvaa esillä oloa, oman tunnettuuden kasvattamista määrätietoisesti. Vaikka esillä olo saattaakin tuntua alussa raskaalta ja aikaa vievältä,

tuottaa se hedelmää pitkällä tähtäimellä paremman toimeentulon ja uusien mahdollisuuksien muodossa.

Uraohjaus työllistymisen tukena

Oman osaamisen tunnistaminen ja sen merkitys uraohjauksessa havainnointiin jo tämän hankkeen suunnitteluvaiheessa, jonka vuoksi uraohjaus otettiin yhdeksi kokonaisvaltaiseksi osuudeksi pilottiohjelmaksi. Sama trendi on havaittavissa myös tekemissämme haastatteluissa, joissa suurin osa haastateltavista ei ollut saanut uraohjausta eikä työkaluja oman osaamisen tunnistamiseen.

Vaikka osa haastateltavista oli käynyt uraohjauksessa, ei kokemukset välttämättä olleet kovin hyviä. Luovien alojen uraohjaus vaatii alan ja erilaisten työn teon muotojen tuntemusta, eikä alaa tuntevia uraohjaajia ole Lapin alueella useita. Tämä saattaa aiheuttaa toimijoissa turhautumista, koska omaa toimialaa ei tunneta niin hyvin, että esimerkiksi omalle yritysideallesi ei saa tarvitsemaansa tukea, eikä oikeiden palveluiden ääreen osata ohjata.

Haastateltavilta tuli toive työhaun sparraukseen osana uraohjausta, eli oman osaamisen tunnistamisen kautta erilaisten työmahdollisuuksien havainnointiin. Lisäksi eräältä haastateltavalta toivottiin teemallisia uraohjaustapaamisia, esimerkiksi kansainvälistymiseen liittyen.

Oppiminen ja osaamistarpeet

Haastatteluiden tarkoituksena oli selvittää myös, millaista osaamista luovien alojen toimijoilla jo on, sekä millaisia osaamistarpeita heillä on tulevaisuutta ajatellen. Haastatteluidemme pohjalta voidaan todeta, että erilaiset projektinhallintataidot ovat oleellisissa osassa luovien alojen toimijoiden työnkuvaa. Osalle tällainen toimintatapa on tuttua, mutta usea kaipaa projektinhallintataitoihin tukea. Toimijoiden päivät koostuvat hyvin erilaisista asioista, eikä päiviä voi ennalta kovin tarkkaan suunnitella. Kokonaisvaltaiset projektinhallintataidot olisivatkin erittäin tärkeitä hahmottaa ja oppia, jotta työelämästä tulisi mielekästä ja paremmin hahmoteltavaa. Eräs haastateltava totesi näin: "Luovan alan työntekijöillä tulee olla sellaiset 'aivot' että homma toimii". Tällainen työnteko vaatii paljon itseohjautuvuutta, yrittäjämäistä toimintaa vaikkei välttämättä yrittäjänä työskentelisikään.

Haastatteluista kävi ilmi, että on hyvin paljon luovan alan toimijasta itsestään kiinni, kuinka valmis on ottamaan erilaisia oppeja vastaan. Eräs haastateltava kiteytti hyvin: "Jos luovaa työtä tekee päätoimisesti, pakottaa se toimijan kehittämään omaa osaamista esimerkiksi markkinoinnissa. Jos työtä taas tehdään osa-aikaisesti, voi olla, että osaamista ei koeta niin tarpeelliseksi kehittää. Taloudellinen turva on siellä taustalla kuitenkin tukemassa."

Usea toimija haluaa kuitenkin jatkuvasti kouluttaa itseään ja omaa osaamistaan. Kouluttautuminen nähdäänkin erittäin tärkeäksi. Kysyttäessä millaista osaamista he haluaisivat tulevaisuudessa kehittää, kertoivat he seuraavanlaisia koulutustarpeita:

- Budjetoitiosaaminen ja apurahojen hakeminen
- Digikanavien hallinta ja täsmäkoulutukset niihin, esim. LinkedIn, Instagram, verkkosivut
- Hinnoittelu (tuotteet ja oma osaaminen)
- Yrittäjämäinen toiminta ja projektiosaaminen
- Markkinointiosaaminen, erityisesti brändääminen ja viestintä
- Oman osaamisen sanallistaminen
- Tuotteistaminen ja innovointi esim. Palvelumuotoilun avulla, jotta asiakkaat tunnistettaisiin paremmin
- Taiteilijan hyvinvoinnin huomioiminen
- Toimeentulon kanavat ja erilaiset työllistymisen muodot
- Immateriaalioikeudet.

Osaamis- ja koulutustarpeet ovat linjassa Luovan talouden tiekartan kanssa, jonka toimenpiteissä on täsmennetty luovan alan osaamisen opintojen tarvetta kohdentaa niitä erityisesti liiketoimintaosaamiseen, tuotteistamiseen ja IPR-osaamiseen, sekä markkinointiin ja myyntiin. (Tarjanne, 2020.)

Loppusanat

Koronapandemia ravisteli voimakkaasti kulttuuri- ja tapahtuma-alaa. Lapissa matkailun taantuma yhdessä kokoontumisrajoitusten kanssa vaikeutti suuresti alojen toimijoiden, sekä yrittäjien että freelancereiden ja palkansaajien, työllistymismahdollisuuksiin eikä aiheeseen liittyvää koulutusta ollut juurikaan tarjolla. Kulttuuri- ja tapahtuma-alan toimijoiden työllistymismahdollisuuksiin, urakehitykseen ja oman osaamisen parempaan tunnistamiseen haettiin keväällä 2022 rahoitusta Jatkuvan oppimisen ja työllistymisen palvelukeskukselta (JOTPA). Rahoitusta haettiin pilottimalliseen, opintopisteytettyyn koulutusohjelmaan vuodelle 2023. Koulutusohjelman tavoitteena on tukea osallistujia oman osaamisen tunnistamisessa, sen näkyväksi tekemisessä, uramahdollisuuksien ymmärtämisessä sekä antaa työllistymistä tukevia erikoistumiskoulutuksia. Hankkeen alkuvaiheessa tehtiin kevyt selvitystyö näihin teemoihin liittyen haastattelemalla eri aloilla työskenteleviä luovien alojen toimijoita.

Haastattelut tukivat toinen toisiaan. Vaikka haastatteluita tehtiin vain yhdeksän, pystyttiin niiden avulla muodostamaan kokonaiskuva toimialan rakenteista Lapin alueella. Selvitystyön aikana hanketiimi jatkoi keskusteluja koulutusohjelmasta myös monien muiden kanssa ja koulutusohjelma herättikin kiinnostusta valtakunnallisesti. Tästä syystä koulutusohjelma avattiin myös Lapin alueen ulkopuolisille toimijoille. Tästä onkin tulkittavissa, että Lapin alueen toimijoiden ajatukset ovat valtakunnallisesti samankaltaisia.

Tämä selvitystyö pohjautuu näihin haastatteluihin ja muihin aiheesta tehtyihin tutkimustietoihin. Kiitämme kaikkia haastatteluihin osallistuneita.

Lähteet

Aura, V. (2021). Luovasta työstä kasvaa uusi Suomi. Saatavilla osoitteesta:

<https://www.teosto.fi/teostory/luovasta-tyosta-kasvaa-uusi-suomi/>

Tarjanne, P. (2020). Luovan talouden tiekartta. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:48. Saatavilla osoitteessa:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162474/TEM_2020_48.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomen Taiteilijaseura (2021a). Mitta on täysi! Kulttuuri- ja tapahtuma-alan julkilausuma. Saatavilla osoitteessa: <https://www.artists.fi/fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tapahtumat/mitta-taysi-kulttuuri-ja-tapahtuma-alan-julkilausuma>

Suomen Taiteilijaseura (2021b). Kuvataiteilijoiden tulonmenetykset jatkuivat alkuvuonna. Saatavilla osoitteesta: <https://www.artists.fi/fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tapahtumat/kuvataiteilijoiden-tulonmenetykset-jatkuivat-alkuvuonna>

Teme (2021). Temen freelancerjäsenet ovat menettäneet 32 miljoonaa euroa koronavuoden aikana esittävien taiteiden piirissä. Saatavilla osoitteessa:

<https://www.teme.fi/fi/esittavan-taiteen-parissa-temen-freelancerjasenet-ovat-menettaneet-32-miljoonaa-euroa-koronavuoden-aikana/>

Teosto. Musiikkialan ja kulttuurin avainlukuja. Saatavilla osoitteessa:

<https://www.teosto.fi/ajankohtaista/tutkimukset-ja-tilastot/musiikkialan-ja-kulttuurin-avainlukuja/>